

UŞAK ÜNİVERSİTESİ

CIEPO

**ULUSLARARASI OSMANLI ÖNCESİ
VE OSMANLI TARİHİ
ARAŞTIRMALARI 6. ARA DÖNEM
SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ**

14-16 NİSAN 2011

UŞAK

CİLT II

Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN

Prof. Dr. Tuncer BAYKARA

Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Uşak Tanıtım Yılı Kapsamında

UŞAK İLİ KALKINMA VAKFI TARAFINDAN YAYINLANMIŞTIR

CIEPO

ULUSLARARASI OSMANLI ÖNCESİ VE OSMANLI TARİHİ
ARAŞTIRMALARI 6. ARA DÖNEM BİLDİRİLERİ KİTABI
(UŞAK / 14-16 NİSAN 2011)

Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN

Prof. Dr. Tuncer BAYKARA

Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN

ISBN 978 – 975 – 01264 – 5 – 1 (Tk. No)

978 – 975 – 01264 – 7 – 5 (II. Cilt)

© Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, yazarların önceden izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz. Ancak kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yazışma Adresi:

Mehmet Karayaman

Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,

Tarih Bölümü / UŞAK

☎ 0 276 221 21 34

✉ mkarayaman@hotmail.com

Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri

87 Sok. No. 4 / A Bornova

(0.232) 343 64 54 metabasim@gmail.com

İzmir, Kasım – 2011

HASAN HÜSAMEDDİN UŞŞAKI

Nurettin TURGAY

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, insanlığa maddi yönden hizmet eden seçkin kişiler olduğu gibi, manevi yönden de hizmet eden manevi liderler de olmuştur. Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), Osmanlı döneminde yaşamış manevi bir liderdir.

Buhara'da doğan Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), önce Erzincan'da yaşayan Şeyh Emir Ahmed Semerkandî (ö. 930/1523)'nin yanına gelip ondan dersler almış ve ondan sonra da Uşak'a gidip orada uşşaki tarikatını kurmuştur. 50 sene kadar orada kaldıktan sonra, İstanbul'a gidip yerleşmiş, orada vefat edip defnedilmiştir. Yaptığımız araştırmalara göre onun ve sevenlerinin yolu, Kur'ân ve sünnet çerçevesi dâhilinde oluşmuştur.

Müslüman olarak her zaman için dini duyguları, Kur'ân ve sünnet ölçüleri dahilinde değerlendirmemiz gerekmektedir.

GİRİŞ

Asırlarca geniş bir alana hükmeden Osmanlı İmparatorluğu döneminde, çeşitli alanlarda değerli insanlar yetişmiştir. Yapılan bu sempozyum gibi etkinliklerde, bu değerli insanların tanıtılması, tarihi bir görevdir. Çünkü onların hayatında, bizim geleceğimize ışık tutacak önemli mesajlar bulunmaktadır. Bu nedenle, başta Ege ve Marmara bölgelerinde olmak üzere Türkiye'nin çeşitli yerlerinde mensubu bulunan Uşşaki tarikatının kurucusu olan Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), hakkında bilgi vermek istiyoruz. Bu zatın ve kurmuş olduğu tarikatın isminin Uşak ile irtibatlı olması, ayrı bir önem arz etmektedir.

Din ve bilim adamları, toplumun manevi mimarlarıdır. Onların kaliteli olması, toplumun kalitesini yükseltmekte ve onların yetersiz olmaları da toplumun sosyal yapısında büyük yaralar açmakta ve yıkılışına sebep olmaktadır. Bu nedenle bu gibi konuların, sağlıklı bir şekilde incelenip değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bilindiği gibi manevi liderler hakkındaki bilgiler, tarihi vesikalardan ziyade daha çok menkıbeler halinde söylenmekte ve yazılmaktadır. Hasan

Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593) hakkındaki bilgiler de sevenleri tarafından derlenerek bazı kitaplar halinde kayda alınmıştır. Ayrıca internet üzerinden de kendisi hakkında çeşitli bilgiler verilmektedir. Bunlardan yararlanarak, onun hayatı, kurduğu tarikatı, bu tarikatın silsilesi ve tasavvufi anlayışları hakkında bazı bilgileri vermeye çalışacağız.

29 Ocak 1923 tarihinden itibaren 5 Ağustos 1925 tarihine kadar iki buçuk yıl Mustafa Kemal Atatürk'ün eşi olarak yaşayan ve daha sonra ayrılıp dul olarak hayatını sürdüren Latife Hanım'ın (d. 17 Haziran 1898 İzmir – ö. 12 Temmuz 1975 İstanbul) soyadı da “Uşşaki”dir. Adı, “Latife Uşşaki” olarak kayıtlarda yer almaktadır. O, Uşak asıllı köklü bir ailenin kızıdır. Ailesinin soyadı, “Uşşakizade” ve daha sonraları “Uşşaklı” olarak kullanılmıştır.

Uşşaki kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Kelime olarak çok sevmek, aşık olmak anlamındaki “aşike” fiilinden türemiş bir isimdir; sonundaki “i” harfi, nispet anlamını ifade eder ve “uşşak” kelimesi, “aşık” kelimesinin çoğuludur.¹ Muhtemelen Uşak ilinin ismi de, aynı kelimedenden alınmış ve bu gün kullanılan şekline dönüştürülmüştür. Ferit Develioğlu (ö. 1406/1985), Uşşaki tarikatının aslında Uşşakiye olduğunu kaydetmektedir.² Ayrıca müzik alanında, uşşaki makamı müzik sevenler tarafından çok iyi bilinen meşhur bir makamdır.

Bu sempozyumu tertip eden, maddi veya manevi yönden katkıda bulunan tüm hocalarımıza, idarecilerimize, katılımcılara ve tüm kişilere, hizmetleri ve katkıları nedeniyle teşekkür ediyorum.

HASAN HÜSAMEDDİN UŞŞAKİ (ö. 1001/1593)

Hasan Hüsameddin Uşşaki, hicri 880, miladi 1473 yılında Buhara'da dünyaya gelmiştir. O, Buhara'dan Hacı Tebrek adında bir tüccarın oğludur. Onun esas adı Hasan, Hüsameddin ise lakabıdır. Soyuyu itibari ile Hz. Ali (ö. 40/661)'ye, onun vasıtasıyla da Hz. Muhammed (s.a.v.)'e dayandığı rivayet edilmektedir. İlk ilmi tahsilini babasından almış, fazilet, irfan, zühd ve takvada ileri bir dereceye ulaşarak kâmil bir kişilik kazanmıştır.

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), babasının vefatı nedeniyle çok üzülmüş ve uzlete çekilerek mana âlemine dalmıştır. Babasından miras olarak kalan mal, mülk ve serveti, kardeşi Mehmet Çelebi'ye bırakarak, Erzincan'da yaşayan Şeyh Emir Ahmed Semerkandî (ö. 930/1523)'nin yanına

¹ Halil b. Ahmed el-Ferahidi, “aşike”, *Kitabu'l-Ayn*, Daru İhyai't-Tursi'l-Arabi, Beyrut tsz. S. 640.

² Ferit Develioğlu, “Uşşak”, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2007, s. 1124.

vararak onun himaye ve eğitim terbiyesinde yaşamaya başlamıştır. O, mal, mülk ve servete hiç önem vermemiştir. Onun şu beyti, kendi ruh halini yansıtmaktadır:

Zatına aşık olan, bağ-ı cinanı neylesün.

Talib-i didar olan, kevn-u mekanı neylesün.³

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593)'nin bu şiiri, onun Allah aşığı bir zat olduğunu, başka şeylere önem vermediğini göstermektedir.

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), hicri 930, miladi 1523 yılında 50 yaşlarında iken, Erzincan'dan Uşak'a giderek oraya yerleşmiştir. Kübreviyye, Bahşiyye ve Halvetiye tarikatlarını birleştirerek, Uşşakilik tarikatını kurmuştur. Uşakta, hicri 980, miladi 1572 yılına kadar, yaklaşık 50 sene kadar kalmıştır.

Rivayet edildiğine göre Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593) Uşakta yaşadığı sıralarda, o devrin padişahı II. Selim (ö. 982/1574)'in oğlu olan III. Murat (ö. 1004/1595), Manisa'da vali idi. Şehzade III. Murat (ö. 1004/1595), Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593)'ye bir mektup göndererek, sultanlığa (padişahlığa) ulaşabilmesi için desteklerini talep etmiştir. O, daha mektubu açmadan, mektubu kendisine getiren elçiye, "Git, Şehzade'ye söyle, hemen İstanbul'a hareket etsin, falan günde saltanat tahtına oturacak" demiştir.

Elçi Manisa'ya varıp bu müjdeyi Sultan Murat'a haber verir vermez, o, İstanbul'a gitmek üzere hazırlıklara başlamış ve kısa zaman içerisinde yola çıkmıştır. Balıkesir'e vardığında, Sokullu Mehmet Paşa (ö. 987/1579)'nın gönderdiği adamlarla karşılaşmış. Sadrazam'ın mektubunu alıp okuyan Şehzade III. Murat (ö. 1004/1595), babası II. Selim (ö. 982/1574)'in hamamda düşerek öldüğünü, Sadrazam'ın ölüm haberini halktan gizli tuttuğunu ve kendisini, tahta çıkmak üzere İstanbul'a davet ettiğini öğrenmiş ve İstanbul'a varınca da, Sultan III. Murat (ö. 1004/1595) namı ile padişahlık tahtına oturmuştur.

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), Uşak'ta elli sene kadar kaldıktan sonra İstanbul'a gidip yerleşmiş ve geri kalan ömrünü orada geçirmiştir.⁴

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593)'nin Mustafa, Abdülaziz ve Abdurrahim adında üç oğlu, Ferah Sultan adında bir kızı, Esmâ Hatun ve "Matlube" lakabı ile anınla Helvacı Bacı adında iki hanımı vardı.⁵

³ Hasan Hüsameddin Uşşakî, *Uşşakî Divanı*, derleyen: Mehmet kahraman, Uşşakiler A. Ş. Manisa 1994, s. 21.

⁴ Sıdık Naci Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşakî*, Uşşakî Vakfı Yayınları-4, İstanbul 1996, s. 16 vd.

⁵ Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşakî*, s. 27.

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), 120 veya 121 yaşlarında, hicri 1001, miladi 1593 yılında vefat etmiştir. O yıl, hacca gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmış, hac dönüşü Konya'da rahatsızlanıp orada vefat etmiştir. Onun cenazesi, oradan öküz arabası ile alınarak İstanbul'a getirilmiştir. Cenazeyi taşıyan öküz arabasının, İstanbul Boğazının karşı tarafına geçmesi için Üsküdar'da bir iskele hazırlanmış. Öküz arabası oradan sallarla karşı tarafa geçirilmiş. Halen Üsküdar'daki o iskeleye, "Öküz İskelesi" denmektedir. Öküz arabası, karşı tarafa geçtikten sonra Kasımpaşa'ya, Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593)'nin türbesinin bulunduğu yere götürülmüş ve cenaze, orada defnedilmiştir. Onun cenaze merasiminde, oğulları ile beraber, Aziz Mahmut Hüdai (ö. 1038/1628) de hazır bulunmuştur.⁶

ESERLERİ

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593)'nin eserlerinden bazılarının isimleri şöyledir:

- 1 – Evradı Kebir.
- 2 – Hizbu Teşbih.
- 3 – Ahzabı Usbiye. Ayrıca o, "Virdi Serte" üzerinde ilavelerde de bulunmuştur.⁷
- 4 – Uşşaki Divanı. Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), ilk uşşaki divanını yazmıştır. Ondan sonra gelen bazı yoldaşları da aynı yolu takip ederek onun yazdığı tarzda tasavvufi şiirler yazmışlardır. Mehmet Kahraman, Bu şiirleri Manisa'da 1994 yılında "Uşşaki Divanı" adı altında bir halinde toplamış ve bu kitap, Uşşaki A. Ş. Tarafından yayınlanmıştır.

HASAN HÜSAMEDDİN UŞŞAKİ (Ö. 1001/1593) VE TARİKATININ İLKELERİ

Uşşakî tarikatı mensuplarının pek çok açıklamalarından anlaşıldığına göre, onların yolu, Kur'ân ve sünnete dayanmaktadır.⁸ Zaten mensubu bulunduğumuz İslâm dininin ana kaynağı Kur'ân'dır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sünneti de Kur'ân'ın açıklaması durumundadır.⁹ Hz. Muhammed (s.a.v.), "Size iki şey bıraktım. Siz, bu iki şeye tabi olursanız, hiç bir zaman sapıtmayacaksınız. Bu iki şey, Allah'ın kitabı olan Kur'ân ve benim

⁶ Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, s. 26.

⁷ Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, s. 27.

⁸ Bkz. Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, s. 220

⁹

sünnetimdir”¹⁰ diyerek, Kur’ân ve sünnetin İslâm dinindeki yerini ve önemini belirtmiştir. Bu nedenle Müslümanlar, her şeyde ölçü olarak Kur’ân ve sünneti alırlar. Kur’ân ve sünnete uygun olan her şey makbul ve Kur’ân ile sünnete ters düşen her şey de olumsuz olarak kabul edilmektedir. Kur’ân, Allah’ın kelâmı olan Kur’ân’a sarılmayı ve ona göre hareket etmeyi emretmektedir. Uşşaki tarikatı mensupları bunu belirttikten sonra, delil olarak Kur’ân’dan pek çok ayete yer vermektedirler.¹¹ Bu ayetlerden birinin meali şöyledir:

“*Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’ân’a) sınıksız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de o, kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de o sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.*”¹²

Bu ve buna benzer ayetler, bu konuda Müslümanlara ciddi mesajları vermektedir. Uşşaki tarikatı mensupları gibi, diğer İslam âlimleri de bu ayetlerin anlam ve yorumları üzerinde durmuşlardır. Örneğin Mehmet Akif Ersoy (ö. 1355/1936), 6 Şubat 1920 Cuma günü, Balıkesir’in Zağanos Paşa Camisinde Cuma namazından önce, bu ayeti okuyup izah etmek suretiyle halka hitap etmiş, vaaz ve nasihatte bulunmuştur. O, bu ayetin tefsiri ile ilgili açıklamalarda bulunmadan önce, 21 beyitlik bir şiir ile duygularını dile getirmiştir. Onun bu şiirinin başlangıcı şöyledir:

Cihan alt üst olurken seyre baktın, öyle durdun da,
Bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda!¹³

Mehmet Akif Ersoy (ö. 1355/1936), birlik mesajı veren ayetin tefsirini önce şiir halinde anlattıktan sonra, bu ayeti yorumlayarak konuyu açıklamaya geçmiştir. O, bu konuyu açılmaya başlarken, önce, dünya milletlerinin ilerlediğini, bunun yanında Müslümanların hem din hem dünya işlerinde geri kaldıklarına dikkat çekmiş ve dünya hayatında hak denilen mefhumun, herkes için vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır: “Hayat, herkesin hakkıdır. Evet,

¹⁰ Ebû Dâvud, Menâsik, 56; İbn Mâce, Menâsik, 84; Muvatta, Kader, 3, İbn Hanbel, III, 26, Muhammed Abdurrauf e-Menâvî, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*, Mektebetü Mustafa Muhammed, Mısır 1938, s. 240.

¹¹ Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, s. 238 vd.

¹² Alu İmran 3/103.

¹³ Mehmet Akif Ersoy, *Kur’ân-ı Kerim'den Ayetler (Meal-Tefsir) Mevzeler (Vaaz'lar)*, Derleyen ve yayımlayan: Suat Zühtü Özalp, Sevinç Matbaası, Ankara 1968, s. 156.

Allah'ın bütün yarattıkları, hayat hakkına maliktir. O halde Allah'ın diğer mahlûkları arasında biz de yaşamakta haklıyız. Lâkin bilirsiniz ki, haklı olmak başka, haklı çıkmak yine başkadır! Herhangi hak olursa olsun ihkak olunmadıkça (hak olarak yaşatılmadıkça) sahibine hiçbir menfaat temin etmez.”¹⁴ Mehmet Akif (ö. 1355/1936), bu hakkı elde etmek ve dünya milletleri arasında geri kalmışlıktan kurtularak ileri bir düzeye gelmek için şöyle devam etmiştir:

“İşte şimdi biz derdimizin başını bulduk. Başkaları, zarureti görünce birleşmişler. Biz ise, o zarureti görmediğimiz için bu birliği vücuda getirmemişiz yahut gördüğümüz halde birliği temin etmek cihetine yanaşmamışız. Bu günkü hayatın, maişetin, bugünkü ihtiyaçların aldığı tarz itibarıyla bir insan tek başına bir iş göremiyor. Bütün işler şirketler, cemiyetler, milletler tarafından meydana getiriliyor. Ne fabrikalar, ne demir yolları, ne vapurlar, ne limanlar, ne hastaneler, ne camiler, ne mektepler, ne ticaretler, ne de din ve vatanı müdafaa edecek toplar, tüfekler, cephaneler, kısacası hiçbir şey, ferdin sayı (gayreti) ile, yani tek başına çalışmakla kabil olamıyor.”, “Mademki tek başına sarf olunan mesainin kıymeti yoktur. Biz de aramızda vahdeti temin ederek topluca çalışmaya koyulmalıyız.”¹⁵

Mehmet Akif Ersoy (ö. 1355/1936), bu ayeti tefsir edip Kur'an ölçüleri dâhilinde birliği sağlamanın önemini anlatırken, kişi, toplum, cemaat ve komite gibi oluşumların menfaatlerinin, hiçbir zaman ön plana çıkmamasının gerektiğini dile getirmiştir.¹⁶ Çünkü birey veya oluşumların menfaatlerinin ön plana çıktığı yerde, birliğin sağlanması mümkün değildir.

Uşşaki tarikatı mensuplarının bu konuda yer verdiği diğer ayetlerden bazılarının mealleri şöyledir:

“(Ya Muhammed!) Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'an'ı) gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. (Ey ümmetler!) Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik. Allah dileseydi, sizleri bir tek ümmet yapardı. Fakat size verdiği (yol ve şeriatlarda) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık O, size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeylerin gerçek tarafını haber verecektir. (Sana şu talimatı verdik): Aralarında Allah'ın

¹⁴ Ersoy, *Kur'an-ı Kerim'den Ayetler*, s. 158.

¹⁵ Ersoy, *Kur'an-ı Kerim'den Ayetler*, s. 159.

¹⁶ Ersoy, *Kur'an-ı Kerim'den Ayetler*, s. 162.

indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer (hükümden) yüz çevirirlerse, bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.”¹⁷

“İşte size Rabbinizden açıkça bir delil, bir hidayet ve bir rahmet geldi.”¹⁸

“(Ey Muhammed!) Onlara (istedikleri) bir ayet getirmedeğin zaman, alay ederek derler ki, “Onu (da) bir yerlerden derleyip toplasaydın ya.” (Onlara), “Ben, ancak Rabbinden bana vahiy edilene uymaktayım. Bu (Kur’ân ayetleri) Rabbinizden gelen basiretlerdir. İman edecek bir topluluk için, bir hidayet nuru ve bir rahmettir” de.”¹⁹

“Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifa ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur’ân) geldi.”²⁰

“Ant olsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur’ân, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir.”²¹

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), “Uşşaki Divanı” adlı divanda yer alan şiirlerinde de yollarının Kur’ân ve sünnet olduğuna işaret etmiş ve bu konuyu hayli işlemiştir. O, bir beytinde Kur’ân’ın iki süresi olan “Taha” ve “Yasin” surelerinin isimlerine yer vermiş ve özellikle Kur’ân eğitiminin önemine dikkat çekmiştir:

Sırrı “Taha” ile “Yasin”, eyledi bizde zuhur,
Biz maarif genciyiz, esrar-ı Kur’ân bizdedir.²²

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), diğer bir beytinde Hz. Muhammed (s.a.v.)’e hitap edip onu överken, Kur’ân’ın bazı surelerinin isimleri ile onu tasvir etmiştir:

Saçın “velleyl” ya Rasul, yüzün “vedduha” değil mi?
Kaşların “nun ve’l kalem”, bir ismin “Taha” değil mi?²³

¹⁷ el-Maide 5/48, 49.

¹⁸ el-En’âm 6/157.

¹⁹ el-A’râf 7/203.

²⁰ Yûnus 10/57.

²¹ Yûsuf 12/111.

²² Uşşakî, *Uşşakî Divanı*, s. 29.

²³ Hasan Hüsamüddin Uşşakî, *Uşşakî Divanı*, derleyen: Mehmet kahraman, Uşşakiler A. Ş. Manisa 1994, s. 11.

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593), başka bir şiirinde, yine Kur'ân'da karar kılmamanın gerektiğini dile getirmiştir:

Elif'den sual edenler, ehadiyyet sırrını bilsün.

Noktadan cidal edenler, Kitab-ı Mübini bulsun.²⁴

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593) ve onun talebelerinin ilkesi, tevhit inancı idi. Bu nedenle onun kabrini ziyaret edenler, hep şu beyti okumuşlardır:

Toplanır her hafta âşıklar bu tevhit haneye

Can atar sadıklar bu tevhit haneye.²⁵

Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593)'ye gönülden bağlı olan Sıdk Naci Eren Balıkesiri, onun için çok şiir yazmıştır. Bu şiirlerin iki beytinde şöyle denmektedir:

Peygamberin bağında, yetişen ulvi çiçek

Odur güneş misali, ya hazreti Uşşakî.

Sensin veliler şahı, âşıklar padişahı

Sıdk Naci hadimin, ya hazreti Uşşakî!²⁶

Uşşakî tarikatının Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593)'den sonra gelen önemli halkalarından biri, Seyyid Muhammed Cemaleddin Uşşakî (ö. 1164/1751)'dir. Bu zat, aslen Edirneli olup İstanbul'da hayat sürdürmüş ve burada vefat edip defnedilmiştir. Seyyid Muhammed Cemaleddin Uşşakî (ö. 1164/1751), tasavvuf alanında bir divanı oluşturacak kadar şiir yazmıştır. O, bir beytinde şöyle demiştir:

Bir er ararım, haldaştan olsun

Hak yola girmiş yoldaştan olsun.²⁷

Bu tarikatın diğer meşhur bir zatı da, Abdullah Salahaddin Uşşaki (ö. 1196/1781)'dir. Bu zat, hicri 1120, miladi 1708 tarihinde Balıkesir'de doğmuş, 20 yaşlarında iken, İstanbul'a gidip oraya yerleşmiş ve ömrünün sonuna kadar orada yaşayıp hicri 1196, miladi 1781 tarihinde vefat etmiştir. Onun mezar taşında şu yazılar bulunmaktadır:

²⁴ Uşşakî, *Uşşaki Divanı*, s. 8.

²⁵ Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, s. 28.

²⁶ Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, s. 43.

²⁷ Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, s. 44 vd.

Salahi şevk-i envari cemale oldu pervane
Tecelligah-ı bari mülteca-i aşıkandır bu
Bütün Erbab-ı vecdu hale bir dar'ül emandır bu
Tarikattan, hakikatten eğer zevk almak istersen
Delalet eyle sa'di türbe-i Salahaddin Uşşakidir bu.
Bu şiir, ebced hesabı ile 1196 tarihini göstermektedir.²⁸

UŞŞAKÎ TARİKATININ SİLSİLESİ

Uşşakîler, kendi tarikatlarının silsilesini Hz. Muhammed (s.a.v.)'e dayandırmaktadırlar. Yazdıkları eserlerde, şu silsileye yer vermektedirler:

Hz. Muhammed (s.a.v.)
Hz. Ali.
Hasan-ı Basri.
Habib-i Acemi.
Davud-i Tai.
Ma'ruf-ı Kerhi.
Seriyy-i Sakati.
Cüneyd-i Bağdadi.
Mimşad-ı Dinaveri.
Abdullah Muhammed-i Dinaveri.
Muhammed-i Bekri.
Ömer Vecihuddin-i Bekri.
Abdulkadir-i Sühreverdi.
Kudbuddin-i Ebheri.
Muhammed Rüknüddin-i Nühasi.
Şihabüddin Muhammed-i Şirazi.
Muhammed Cemalüddin-i Şirazi.
İbrahim Zahid-i Gilani.
Muhammed Nur-i Halveti.
Siracüddin Ömer-i Halveti.
Muhammed İrşad-i Halveti.
İzzüddin-i Halveti.
Sadruddin-i Hiyami.
Celaluddin Yahya-i Şirvani.
Muhammed Bahauddin-i Erzincani.

²⁸ Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, s. 54 vd.

Tacuddin İbrahim-i Kayseri.
Alauddin-i Uşşaki.
Ahmed Şemsuddin-i Gölmararavi Yiğitbaş-ı Veli.
İzzuddin-i Karamani.
İbrahim Ümmi Sinan.
Emir Ahmed Semerkandi.

Hasan Hüsamuddin-i Buhari-i Uşşaki.

Muhammed memircan-ı Saruhani.
Ömer karib-i Bolayırı-i Geliboluvi.
Alim Sinan Muğlavi-i Keşani.
Mehmet Dramavi-i keşani.
Halil-i Gümülcinevi.
Abdulkerim-i Gümülcinevi.
Osman Sıdkı Gümülcinevi-i Edirnevi.
Mehmet Hamdi Edirnevi-i Bağdadi.
Mehmet Hamdi Edirnevi-i Bağdadi.
Mehmet Cemaluddin-i Uşşaki.
Abdullah Salahuddin Uşşaki.
Mehmet Züđi-i Nazillili.
Ali Galip Vasfi-i Nazillili.
Mehmet Tevfik-i Nazillili.
Ömer Hulusi-i Boğazhisari.
Hüseyn Hakkı-yi Kasabavi.
Ahmet Talib-i Bayındırı.
Ahmet Şücauddin-i Geliboluvi.
Abdurrahman Sami Niyazi-i Saruhani.
Bekir Sıtkı Kulevi.
Mehmet Ruhi Kulevi.
Seyyid Kazım Sivereki.
Sıddik Naci Balıkesiri.²⁹

SONUÇ

İnsanlık tarihinin her döneminde, inançlarına göre toplumlara yön veren manevi liderler var olagelmıştır. Haliyle İslam tarihinde ve özel olarak Osmanlı döneminde de bunun örnekleri vardır. Uşşakiye tarikatının kurucusu olan Hasan Hüsameddin Uşşaki (ö. 1001/1593)'nin, hala Anadolu'nun muhtelif

²⁹ Sıdk Naci Eren, *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, Uşşaki Vakfı, İstanbul 2011, s. 33, 34.

yerlerinde manevi etkisi devam etmektedir. Onun ve onu takip eden sevenlerinin ölçüsü. olması gerektiği gibi Kur'ân ve sünnete dayanmaktadır.

Allah ile peygamberin haber verdiği gibi, Müslüman olarak dini, Kur'ân ve sünnet ölçülerine göre değerlendirmemiz gerekmektedir. Kur'ân ve sünnete uygun olan her şeyi makbul, onlara uygun olmayan şeyleri de olumsuz olarak kabul etmeliyiz. Tarihin her döneminde, dini duyguları istimrar eden kişi ve oluşumlar olmuştur ve bundan böyle de olacaktır. Biz, bu şekilde Kur'ân ve sünneti ölçü olarak alıp ona göre hareket edecek olursak, kendimizi, bu konuda aldanmaktan ve sömürülmekten korumuş oluruz. Allah rızası için insanlığın huzur ve seadeti için çalışan, bu konuda samimi davranan, kendi imkânlarını bu yolda değerlendirenlere saygımız vardır. Ama bu yolu istismar eden, manevi duyguları çeşitli menfaatler uğruna alet edenlere de aldanmamalıyız.

BİBLİYOGRAFYA

- FERAHİDİ, Halil b. Ahmed (ö. 175/791), "aşike", *Kitabu'l-Ayn*, Daru İhyai't-Tursi'l-Arabî, Beyrut tsz.
- EREN, Sıdık Naci, *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, Uşşaki Vakfı, İstanbul 2011.
– *Hasan Hüsameddin Uşşaki*, Uşşaki Vakfı Yayınları-4, İstanbul 1996.
- UŞŞAKI, Hasan Hüsamüddin (ö. 1001/1593), *Uşşaki Divanı*, derleyen: Mehmet kahraman, Uşşakiler A. Ş. Manisa 1994.
- ERSOY, Mehmet Akif (ö. 1355/1936), *Kur'ân-ı Kerim'den Ayetler (Meal-Tefsir) Mevizeler (Vaaz'lar)*, Derleyen ve yayınlayan: Suat Zühtü Özalp, Sevinç Matbaası, Ankara 1968.
- EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as (ö. 275/888), *Sunenu Edî Davud*, İstanbul 1981.
- İBN MACE, Muhammed b. Yezid el-Kazvini (ö. 273/886), *Sunenu İbn Mace*, İsa el-Babi el-Halebi ve Şurekauh, Mısır tsz.
- MALİK, Ebu Abdillâh b. Enes (ö. 179/795), *el-Muvatta*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut tsz.
- İBN HANBEL, Ahmed b. Muhammed (ö. 241/855), *el-Müsned*, Beyrut 1969.
- MENAVİ, Muhammed Abdurrauf, *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Câmii's-Sağîr*, Mektebetu Mustafa Muhammed, Mısır 1938.
- DEVELİOĞLU, Ferit (ö. 1406/1985), "Uşşak", *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2007.